

ПОБЕДНИЧКИ РАД СА КОНКУРСА ФОНДАЦИЈЕ
АЛАН ВОТСОН ЗА 2020/21

UDC: 343.3(497.1)

CERIF: H130, S140, H240, H300

DOI: 10.51204/HLH_22105A

Душан Б. ЈОВИЋ*

КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ДРЖАВЕ
У КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ОД
27. ЈАНУАРА 1929. ГОДИНЕ

По уједињењу Срба, Хрватиа и Словенаца у прву јужнословенску државу, Краљевство Срба, Хрватиа и Словенаца 1918. године, пред државни врх тек рођене државе појавио се нимало лак задатак – уједињење једнако разједињене државе. На решавању проблема једнакој парламентаризма државе почело је да се ради убрзо по уједињењу. Почетком 20-их година ојачао је рад на стварању јединствене кривичне законике који би важио на целокупној територији Краљевине, која је први кривични законик добила тек крајем те деценије, 27. јануара 1929. године.

У самој изради законика, аутори су за основу узели најбоље кривичних законика из 1911. и 1926. године, као и неке од најбољих кривичних законика тога доба – Кривични законик Немачког царства из 1871. године, Кривични законик Краљевине Норвешке из 1902. године и Кривични законик Руске империје из 1903. године. Посебна пажња биће посвећена проналажењу једнаких трансиланата који су из тих законика прениети у кривично законодавство Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца (Југославије).

У овом раду посебна пажња ће се посветити кривичним делима против државе, као што су кривична дела против оштећанка државе и њене државне уређења и кривичним делима против државне власти.

Кључне речи: Краљевина Срба, Хрватиа и Словенаца (Југославија). – Кривично јавно. – Кривични законик. – Кривична дела против државе. – Правни трансиланти.

* Студент прве године основних академских студија права на Правном факултету Универзитета у Београду, dusanjoviccc@gmail.com.

1. УВОД

Није реткост да приликом стварања новог правног акта, његови аутори као узор имају неки раније донети правни акт, врло често страни. Познато је да су још антички народи приликом израде неких од најстаријих правних кодификација поједине норме преузимали из тада постојећих аката. Професор Алан Вотсон¹ је осмислио теорију правних позајмица, правних транспланата, по којој законодавци често прибегавају „позајмљивању“ норми из једног правног система и „пресађивању“ у други систем, с тим што трансплантација често зависи и од ванправних, историјско-политичких и других фактора, те стицај околности често одређује који ће модел-закон бити прихваћен у систему примаоца. Трансплантација је лака и често успешна, због могућности прилагођавања норми стању у систему примаоца, те законодавци често одлучују да посегну за правним трансплантима приликом стварања нових закона.² Тај процес преузимања и „пресађивања“ норми, познат још од давнина, временом је постајао све чешћа појава, а забележена је и у српској правној историји. Тако је из византијског права, које је било расадник правних транспланата, у српско право, посебно у Душанов законик, доспео велики број ромејских норми.³ Један од најпознатијих примера трансплантације у српској правној историји је српски Грађански законик донет 1844. године, у којем је осетан утицај аустријског Кривичног законика из 1811. године.⁴ И у каснијим српским кодификацијама осетан је утицај страних правних аката. У овом раду биће приказан утицај страних кодификација на стварање Кривичног законика Краљевине Југославије, али неће се анализирати целокупна законска материја већ само законске одредбе везане за опстанак државе и њеног уређења (глава XII) и државне власти (глава XIII).

Са формирањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, настала је потреба да се створи општи кривични законик, јер је на територији новоформиране државе важило више партикуларних кривичних права. Тако је на територији некадашње Краљевине Србије важио

1 Алан Вотсон (Alan Watson, 1933–2018) био је шкотски правни историчар, један од најистакнутијих познавалаца римског права, упоредног права и правне историје, заслужан за стварање теорије правних транспланата.

2 Алан Вотсон, *Правни транспланати. Присвојени уредном праву*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2010, 19–22.

3 Никола Селаковић, *Душанов законик и правни транспланати*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2007, 9.

4 Зоран С. Мирковић, *Српска правна историја*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2019, 141.

Кривични законик из 1860. године, на територији некадашње Краљевине Црне Горе КЗ из 1906. године, на територији Војводине важио је угарски КЗ из 1878. године, док је у осталим деловима земље важио аустријски КЗ из 1852. године.⁵

Након рађања Југославије и усвајања њеног првог устава – Видовданског устава из 1921. године – који је предвидео једнакост свих грађана, неопходно је било и важење једнаких правних норми на територији целе државе. Стога је отпочет процес унификације и уједначавања правних норми.

Још у годинама пре избијања балканских ратова и Првог светског рата, у Краљевини Србији се осетила потреба за променом кривичног законика. Тако је 1908. године при Министарству правде основана комисија са задатком да изради нови законик који би заменио већ застарели *Казнићелни законик за Књажевство Србију* из 1860. године. Та комисија је 1910. године предала Министарству предлог новог законика – *Пројекат Казненог законика за Краљевину Србију*, али је већ наредне године основана нова комисија чији је задатак био да тај предлог прегледа и учини измене. Тако је 1911. године израђен измењени и допуњени предлог, који због сплета политичких околности није усвојен (предстојећи балкански ратови 1912–1913. године, а након њих и избијање Великог рата 1914. године).⁶

По уједињењу, основана је нова комисија са истим циљем – унификација кривичног права и стварање новог законика. Можда из разлога велике подељености новоформиране државе (како у националном и верском, тако и у правном погледу) и несумњиве застарелости Кривичног законика Србије из 1860. године (који је до 1910. године претрпео око 30 измена и допуна), као и у циљу јачања југословенског идеала – није се посегнуло за општом применом српског кривичног законика на територији целе Краљевине СХС, већ се ишло ка стварању новог. Ипак, аутори тог новог законика су као основу узели Предлог Кривичног законика за Краљевину Србију из 1911. године, али и одлучили да у законик уведу одређени број норми преузетих из тада постојећих кривичних законика европских држава, будући да је почетком 1920-их година готово свака европска и већина светских држава имала свој кривични законик. Ти аутори су поједине норме за будући законик нашли у прописима немачког, норвешког и руског кривичног права.⁷ Занимљиво је да су и аутори претходног

5 З. С. Мирковић, 244.

6 Милош Кнежевић, „Рад на унификацији материјалног кривичног права Краљевине СХС – Од пројекта из 1910. године до предлога Казненог законика из 1926. године“, *Весник љавне историје – Herald of Legal History* 1/2020, 170–179.

7 *Ibid.*

кривичног законика приликом његове израде као узор имали стране кривичне законике, најпре кривичне законике германске правне традиције, пре свега пруски, али и друге немачке законике, попут виртембершког (*Strafgesetzbuch für das Königreich Württemberg*, 1839), брауншвајског (*Kriminalgesetzbuch für das Herzogtum Braunschweig*, 1840), баденског (*Strafgesetzbuch für das Grossherzogtum Baden*, 1845) и саксонског (*Strafgesetzbuch für das Königreich Sachsen*, 1855) и у мањој мери француски Кривични законик из 1810. године (*Code pénal*).⁸ Будући да је српски законодавац већ користио германске кодификације као узор за стварање домаћих кодификација, поставља се питање зашто су сада као узор коришћени и кривични законици Краљевине Норвешке и Руске империје. Могући одговори леже у чињеници да се норвешки кривични законик⁹ сматрао једним од најмодернијих кривичних законика тога доба, али и да је Нацрт Казненог законика за Краљевину Србију који је сачинила комисија 1910. године садржински имао доста сличности са норвешким и руским кривичним законом из 1902, односно 1903. године.¹⁰

Потреба за увођењем јединствених закона за територију целе државе била је један од главних разлога за увођење личног режима краља Александра I Карађорђевића 6. јануара 1929. године, који је веровао да одсуство заједничких закона дели државу ништа мање него племенска подела. Стога су први месеци личног режима краља Александра били посвећени решавању проблема управне изградње и економске и социјалне политике, који нису успели да се реше претходне деценије јер су странке биле презаузете парламентарним биткама и сукобима.¹¹ Један од предуслова ефикасног и брзог окончања процеса унификације права у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца било је и постојање стабилне и ефикасне Народне скупштине. На жалост, скупштине формиране у периоду од 1920. до 1927. године, то нису биле. Само је скупштина формирана 1920. године имала трајање мандата прописано уставом, све остале скупштине биле су распуштене пре истека мандата и у свом раду трпеле мању или већу опструкцију политичких странака из Хрватске, Словеније и Босне.

8 Тома Живановић, *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Штампарија „Гундулић“, Београд 1935, 85.

9 Кривични законик Краљевине Норвешке из 1902. године као основу је имао претходни законик из 1842. године али је аутор законика у њега „уградио“ и норму из француског *Code pénal* из 1810. године и КЗ немачке државе Хановер (*Allgemeines Kriminalgesetzbuch für das Königreich Hannover*) из 1840. године.

10 М. Кнежевић, 171.

11 Александр Александрович Силкин, „Внутриполитическое развитие Югославии в 1930-е годы“, К. В. Никифоров, А. И. Филимонова, А. Л. Шемякин (ред.), *Югославия в XX веке, Очерки политической истории*, Индрик, Москва 2011, 268.

Такве околности проузроковале су честе промене владе и политичке кризе.¹² Законодавни рад Народне скупштине посебно је трпео негативне последице услед нестабилних политичких околности. Владе формиране у посматраном периоду износиле су на почетку својих мандата обимне законодавне програме и најављивале доношење закона који су имали велики политички и економски значај и којима је требало да се постигне учвршћење правног поретка у држави. „Врло је мало, међутим, од обимних послова на законодавном плану обављено. Према неким подацима, само у току 1926, од законских предлога које је поднела влада решено је само 29, а од тога су 22 предмета представљала разне међународне конвенције које су рађене изван парламента и често без његовог утицаја; истовремено од 60 законских предлога који су поднели поједини посланици решен је само један.“¹³ Са доношењем јединственог кривичног и грађанског законика, усвајањем закона о ликвидацији аграрне реформе, те са унификацијом просветног законодавства се, међутим, одуговлачило услед одсуства континуитета у законодавном раду.¹⁴ Стога је међу првим актима које је краљ донео по завођењу личног режима био и Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, донет 27. јануара 1929. године, што нам јасно говори о важности унификације ове гране права.

2. КРИВИЧНИ ЗАКОНИК

Као што је већ поменуто, новостворена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца се одмах по свом настанку нашла у нимало лакој позицији, и неуједначеност правних прописа приморала је државу да се побрине за што брже изједначавање правних норми и темељну реформу правосудног система.¹⁵

Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године заснивао се на новим модерним установама кривичног права. Као основа за његову израду послужио је пројекат законика из 1926. године. Поред тога, аутори тог законика користили су и Кривични законик Немачког царства (*Strafgesetzbuch für das Deutsche*

12 Гордана Дракић, „Шестојануарска диктатура и правна држава“, Зборник радова *Владавина права и правна држава у региону*, Источно Сарајево 2014, 784–785.

13 Бранислав Глигоријевић, *Парламенти и политичке странке у Југославији (1919–1929)*, Институт за савремену историју, Народна књига, Београд 1979, 288.

14 *Ibid*, 288.

15 Михаило Чубински, *Научни и правни коментари Кривичног законика Краљевине Југославије*, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д, Београд 1934, 5.

Reich) из 1871. године¹⁶, али и његов контрапројекат Франца Листа,¹⁷ Кривични законик Краљевине Норвешке (*Almindelig borgerlig Straffelov – Straffeloven*) из 1902. године¹⁸ и Кривични законик Руске империје из 1903. године (*Новое уголовное уложение, Высочайше уйвержденное 22 марта 1903 года*).¹⁹

Краљевина Србија је још у годинама пре балканских ратова и Великог рата видела потребу за унификацијом кривичног права и за стварањем новог, модерног кривичног законика, који би заменио већ застарели Кривични законик из 1860. године. По уједињењу почело је да се говори о стварању новог, југословенског кривичног законика, који би важио за све грађане на територији новонастале државе.

У Краљевини Србији је 1908. године при Министарству правде оформљена такозвана „ужа комисија“²⁰ са задатком да изради законски предлог. Ова комисија је Министарству предала свој предлог новог законика 27. марта 1910. године. Већ следеће, 1911. године, при Министарству је основана и „шира комисија“²¹ са задатком да прегледа поменути предлог. „Шира комисија“ је начинила знатне измене и допуне у односу на предлог из 1910. године, али званична верзија новог законика није објављена, услед избијања Првог балканског рата 1912. године.²²

16 Кривични законик Немачког царства, *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich* ([https://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetzbuch_für_das_Deutsche_Reich_\(1871\)](https://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetzbuch_für_das_Deutsche_Reich_(1871))), приступљено 28. новембра 2021. године.

17 З. С. Мирковић, 245.

18 Кривични законик Краљевине Норвешке, *Almindelig borgerlig Straffelov af 22 de mai 1902 og Lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttræden*, Det norske aktieforglag, 1902. (<https://www.nb.no/items/b117c3de3fcc4285cd6d648259070a64?page=137&searchText=almindelig%20borgerlig%20straffelov>, приступљено 24. децембра 2021. године).

Велику захвалност аутор дугује професору Јорну Јакобсену (*Jørn Jacobsen*) са Правног факултета Универзитета у Бергену, због изузетне помоћи приликом проналажења изворног текста Кривичног законика Краљевине Норвешке.

19 Кривични законик Руске империје, *Новое уголовное уложение, Высочайше уйвержденное 22 марта 1903 года* (<https://library6.com/books/553030.pdf>, приступљено 28. новембра 2021. године).

20 Чланови уже комисије били су: судија Касационог суда Марко Ђуричић, др Милутин Миљковић судија првостепеног окружног београдског суда, проф. др Божидар Марковић, и секретар Министарства правде др Душан Суботић.

21 Чланови шире комисије били су поменути чланови уже комисије и: председник Министарског Савета и адвокат Јован Авакумовић, државни саветник у пензији Гргур Миловановић, државни саветник Михаило Јовановић, Вучко Ђорђевић, судија Касационог суда Никола Нинић Симић, адвокат Никола Николић и професор Тома Живановић.

22 Т. Живановић, 91.

По уједињењу, најпре су Указом из фебруара 1919. године, а у циљу изједначавања законодавства у области кривичног права, проширене одредбе Казненог законика Србије из 1860. године, и то глава „Злочини и преступи против отаџбине, владооца и устава“ и глава „Злочини и преступи против закона, власти и јавног поретка“. Такође, Уредбом је проширено и важеће Војног кривичног законика из 1901. године, а 1930. године донет је југословенски Војни кривични законик.²³

Комисије формиране у Краљевини Србији 1908. и 1911. године за циљ су имале стварање законика који би важио само за Краљевину Србију – а по уједињењу се морала формирати комисија са циљем стварања законика за територијално много већу државу, која је по стварању била суочена са важењем различитих прописа у различитим крајевима државе. Стога се изједначавање материје кривичног права наметнуло као неопходно, обзиром да је неприродно да се на територији једне државе у појединим крајевима злочином сматра оно што се у другима не сматра, или да у једном делу државе злочин буде кажњаван казном већом или мањом у односу на неки други крај државе.²⁴

У Министарству правде Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, у чијем саставу је 1920. године основан Стални законодавни савет, од 17. јануара 1921. године почело је да се ради на овој унификацији. Пројекат законика је завршен 1923. године и објављен од стране Министарства правде с кратким мотивима. Пројекат је 1926. године упућен Народној скупштини. У Законодавном одбору Народне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца овај предлог био је предмет дискусије, али његово скупштинско изгласавање је изостало.²⁵

Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца донет је 27. јануара 1929. године, док је обнародован 9. фебруара у Службеним новинама Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.²⁶ У самом закону се не наводи прецизно *vacatio legis*, већ се у завршним одредбама наводи: „Овај Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца ступа у живот кад се обнародује у „Службеним Новинама“, а дан када ће добити обавезну снагу, одредиће се посебним законом“ (члан

23 З. С. Мирковић, 244.

24 Михаило Чубински, *Проблем изједначења права у уједињеном Краљевству СХС и основне одредбе Пројекта српског казненог законика*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд 1921, 18.

25 Т. Живановић, 92.

26 Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, број 33 од 9. фебруара 1929. године.

405). Недуго затим, 16. фебруара 1929. године донет је *Закон којим се стављају на снагу и уводе у животи Кривични законик, Законик о судском кривичном поступку и Закон о извршавању казни лишења слободe*. Овим законом као датум увођења у правни систем Кривичног законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца одређује се 1. јануар 1930. године.²⁷ Вероватан разлог за тако дугачак *vacatio legis* је остављање довољног времена да се они који ће законик примењивати, али и народ, упознају са његовим садржајем.²⁸

Иако је завођење личног режима краља Александра било ударац на парламентаризам у држави, оно је омогућило краљу да уради то што посланици нису могли – да донесе општеважећи кривични законик. Тако је краљ, распустивши Народну скупштину, која се може сматрати највећим кривцем за закаснелу унификацију не само кривичног него и свих осталих грана права, и укинувши устав, у себи сконцентрисао законодавну и извршну власт и у годинама свог личног режима донео многе законе, од којих су неки били значајни за учвршћивање краљеве позиције, а неки за опстанак и напредак државе.

Важан извор кривичноправних одредаба био је и Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави²⁹ из августа 1921. године.³⁰ Краљ је проглашењем Кривичног законика фактички ван снаге ставио Законик о заштити јавне безбедности и поретка у држави, али *Законом којим се уводи у животи Кривични законик, Законик о суд-*

27 Закон којим се стављају на снагу и уводе у живот Кривични законик, Законик о судском кривичном поступку и Закон о извршавању казни лишења слободe, *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, број 47, од 26. фебруара 1929. године.

28 Дугачак временски период између усвајања и ступања на снагу неког законика није реткост у праву. Неким законима је *vacatio legis* трајао и по више година (на пример, Кривични законик Краљевине Норвешке је изгласан 1902. године али је на снагу ступио тек 1905. године).

29 Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави, *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, бр. 6 од 06. јануара 1929. године.

30 Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави, *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, бр. 170А, од 3. августа 1921. године.

Закон је донет почетком августа 1921. године, након покушаја атентата комуниста на тада регента Александра 29. јуна након проглашавања Устава и убиства бившег министра унутрашњих послова Милорада Драшковића јула 1921. Законом је забрањено деловање Комунистичке партије и говорење и деловање против уставом створеног политичког и друштвеног система. Краљ је по завођењу личног режима 1929. године, донео истоимени закон којим поопштрава казне из 1921. и забрањује рад политичких странака. У марту Закон је проширен одредбама против сепаратизма које предвиђају казну за сваки покушај промене поретка који је краљ утемељио 6. јануара.

ском кривичном *йосѣуику* и Закон о извршавању казни лишења слободe, остављене су на снази одредбе Закона о заштити јавне безбедности и поретка у држави.

Јединствен кривични законик се ослањао на Нацрт казненог законика за Краљевину Србију из 1911. године и на Предлог Казненог законика за Краљевину Срба, Хрватиа и Словенаца из 1926. године. Имајући то у виду, слободно можемо рећи да је у материји кривичног права била доминантна српска правна традиција.³¹

Законик се заснивао на начелу трипартиције, чији је творац наш кривични правник Тома Живановић,³² а које подразумева да у кривичном праву постоје три кривичноправна бића, три елемента кривичног права и према томе три основна појма, а то су кривично дело, кривац и кривична санкција.³³ Већина тадашњих кривичних законика заснивала се на већ застарелом начелу бипартиције, које је подразумевало кривично дело и кривичну санкцију.

Теоретичар кривичног права Тома Живановић наводи да југословенски кривични законик – поред руског из 1922. године, шпанског из 1928. године, италијанског из 1930. године и пољског из 1932. Године – представља законик савременог, међународног типа, који се одликује особитом систематиком општег дела с признавањем кривца за законско биће и увођењем нове кривичне санкције, мера безбедности.³⁴

С обзиром на то да су при изради законика коришћени страни кривични законици, приметан је број правних транспланата који је преко тих законика доспео у југословенско и српско кривично законодавство.

Као и *Пројекат Казненог законика* из 1911. године, Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године састојао се из два дела – општег и посебног. Посебни део има два одељка. Први садржи каталог кривичних дела злочина, а други преступа.³⁵ Одељци су подељени на главе (први одељак од XII до XXX

31 Милица Анђелковић, *Шестојануарска диктатура и Кривични законик Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, мастер рад, Ниш 2018, 31.

32 Тома Живановић (1884–1971) професор Правног факултета у Београду, правни теоретичар кривичног права, правни филозоф, најпознатији по увођењу система трипартиције у кривично право.

33 Т. Живановић, 3–4.

34 *Ibid.*, 20.

35 При изради пројекта законика 1926. године, није задржана двојна деоба кривичних дела пројекта законика из 1911. године у злочине и преступе. Одсек је примио тројну деобу у злочине, преступе и иступе, али су у пројекат кривичног законика унети само злочини и преступи, а иступи су остављени за по-

главе, а други од XXX до XXXIV). Узимајући за пример *Казниџелни законик за Књажестиво Србију* из 1860. године, чији посебни део започиње кривичним делима против „отечества, владатеља и устава“ (глава IX), – и *Пројекат Казненог законика* из 1911. године на прво место позиционира групу кривичних дела против опстанка и основног уређења државе, потврђујући на тај начин „њихову несумњиво велику важност у државном животу“. Исту поделу посебног дела предвиђа и *Кривични законик* из 1929. године.³⁶

3. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ОПСТАНКА ДРЖАВЕ И ЊЕНОГ УРЕЂЕЊА

Политички (државни) злочини се, према наводима Томе Живановића, дефинишу као „кривична дела усмерена против извесног добра политичког државног поретка унутрашњег или спољашњег. Унутрашњи политички предак обухвата: Устав као целину, као и поједине његове састојке, на пример облик владавине, установу владоца и престолонаследника, ред престолонаслеђа, постојање, уређење и делатност политичких власти и грађанска политичка права. Ту спадају кривична дела велеиздаје, насиље против владоца, увреда и клевета владоца и државе, позивање на непослушност и изборна кривична дела. Спољни политички поредак обухвата: државну независност, територијалну целокупност и државне односе с другим државама. Ту спадају кривична дела издаје“.³⁷ Злочини против државе и државног уређења, полазећи од самог концепта државе као организације, обухватају: покушаје уништавања интегритета државне територије као основе државе, покушаје да се део територије одвоји од целине, задирања у циљу рушења начина владавине дате земље, као и задирања у личност монарха, у којима је персонификована аутократска власт земље.³⁸

себни закон, који би садржао и кривични поступак за иступе. Рад на закону о иступима почет је 1923. године. Исте године закон је завршен, а 1927. године упућен је Народној скупштини. Претрес закона није завршен до 1929, а од тада се налазио у Министарству унутрашњих дела.

36 М. Кнежевић, 177–178.

37 Т. Живановић, 119–120. Најтежа политичка дела се деле на велеиздају и издају. Велеиздаја постоји ако је дело усмерено против државе као целине, дакле против основа њеног уређења. Издаја постоји ако се дело јавља као напад на спољну безбедност државе и њен положај као једне засебне међународне јединице. М. Чубински, *Научни и љактиични коменџар*, 244.

38 Вера Борисовна Романовская, Сергей Леонидович Рогов, „Политические преступления по уголовному уложению 1903 года“, *Весџник Нижџгородскоџ универсиџета им. Н.И. Лобачевскоџ* 3/2007, 183.

Руски правник Николај Степанович Таганцев (*Николай Сѣе-йанович Таганцев*),³⁹ један од аутора Кривичног законика Русије из 1903. године, политичке (државне) злочине дефинисао је као: „Криминалне радње, учињене против постојања државе, тј. њеног самосталног постојања, с обзиром на то да се самостално постојање државе може посматрати или само по себи или у поређењу са другим државама. Због тога области политичких злочина треба приписати задирање у унутрашње постојање државе – издаја и задирање у државно устројство – побуна или бунт“.⁴⁰

Глава XII, која носи назив „Кривична дела против опстанка државе и њеног уређења“, садржи одредбе о такозваним политичким кривичним делима, којих има две врсте: кривична дела против опстанка државе и кривична дела против уређења државе. У кривична дела против опстанка државе спадају све радње усмерене против опстанка државе, државне независности, целокупности државне територије и против добрих односа државе са другим државама. У кривична дела против државног уређења спадају све радње усмерене против унутрашњег уређења државе.⁴¹

Почетне одредбе овог дела закона односе се на кривично дело убиства суверена – краља, као и убиства наследника престола, краљевског намесника или неког другог члана краљевске породице. За извршење таквог кривичног дела починилац се кажњава смртном казном (§ 91).⁴² Претходни законик, *Казнијелни законик за Књажевство Србију* из 1860. годину, за убиство кнеза предвиђа смртну казну (§ 85).⁴³ Руски законодавац за извршење истих кривичних дела такође прописује смртну казну (Поглавље III које носи назив „О побуни против врховне власти и о кривичним делима против свете цареве личности и чланова царске куће“, § 99).⁴⁴ Кривични зако-

39 Николај Степанович Таганцев (1843 – 1923) био је руски правник, криминолог и државник, један од аутора Кривичног законика Руске империје из 1903. године.

40 „Пресѣиуиные деяния, направленные на самое бытие государства, на его самостоятельное существование, так как самостоятельное бытие государства может быть рассматриваемо или само по себе, или по отношению к другим государствам, поэтому к области число политических преступлений должны быть отнесены: восстание на внешнее бытие государства – измена и восстание на внутреннее государственное строение – мятеж или бунт.“ Н. С. Таганцев, наведено према В. Б. Романовская, Р. С. Леонидович, 183–184.

41 Драгослав Лазич, *Кривични законик од 27. јануара 1929. године са изменама и доунама од 9. октобра 1931. године. II књига, посебни део*, Београд, Штампарија Владете С. Јанићијевића, 1934, 7–10.

42 Смртна казна се извршавала вешањем (§ 36. КЗ).

43 „Кои предузме или покуша да владаоуегъ Кнѣза живота лиши, или да га издайнички неприятелю преда, да се казни смрѣу.“

44 „Виновный въ восстание на жизнь, здравіе, свободу или вообще на неприкосновеность Священной Особы Царствующаго императора, императрицы

ник Немачког царства (у одељку *Erster Theil, Von der Bestrafung der Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen im Allgemeinen – Erster Abschnitt. Hochverrath und Landesverrath*) за убиство цара прописује смртну казну (§ 80).⁴⁵ Норвешки законодавац за убиство краља и регента изриче доживотну робију („Свако ко изазове или допринесе, лишењу живота краља или регента, кажњава се доживотним затвором. Покушај извршења се кажњава на исти начин“, § 100).⁴⁶ Може да се закључи да је у поређењу са Краљевином СХС, Немачким царством и Руском империјом – Краљевина Норвешка полако почела процес укидања смртне казне и преласка на доживотну казну затвора, те је у том погледу била либералнија у односу на наведене државе.⁴⁷

Наш законодавац чланом 93. кажњава лица „која делом учине насиље према краљу, наследнику престола и краљевском намеснику“ робијом од најмање 10 година. Ако је ово дело учињено против неког другог члана краљевског дома следи казна робије од највише 10 година.⁴⁸ Немачки законик чланом 96. казном затвора не краћом од 5 година кажњава лица која делом учине насиље над владарем или чланом краљевског дома.⁴⁹

или насладника Пресѣола, или на низверженіе Царсѣвующаго Имѣраѣора съ Пресѣола, али на лишеніе Еіо Власѣи Верховной, или на оіраниченіе ѣравъ оной, наказываеѣтся: смерѣною казнью. Посяѣаѣельсѣвомъ ѣризнаеѣтся какъ совершеніе сеіо ѣяжжаіо ѣресѣуѣленія, ѣакъ ѣокушеніе на овое.“

- 45 „*Der Mord und der Versuch des Mordes, welche an dem Kaiser, an dem eigenen Landesherrn, oder während des Aufenthalts in einem Bundesstaate an dem Landesherrn dieses Staats verübt worden sind, werden als Hochverrath mit dem Tode bestraft.*“
- 46 „*Den, som bevirker eller medvirker til, at kongen eller regenten berøves livet, straffes med fængles paa livstid. Paa samme maade straffes forsøg.*“
- 47 Смртна казна је у Краљевини Норвешкој, за цивилне преступе укинута Кривичним законом из 1905. године, али је задржана за поједине војне злочине у време рата, да би Уставом Краљевине Норвешке из 2014. године била забрањена.
- 48 Казне су у Кривичном закону биле подељене на главне (смртна казна, робија, заточење, строги затвор, затвор и новчана казна) и споредне (губитак часних права и губитак службе) (§ 35 КЗ). Робија је вечита или временска. Временска робија не може бити краћа од једне ни дужа од двадесет година. Робија се издржава у посебним казним заводима (§ 37). Заточење не може бити краће од једне ни дужа од двадесет година. Издржава се у посебним казним заводима (§ 38 КЗ). Строги затвор и затвор не могу бити краћи од седам дана ни дужи од пет година (§ 39 КЗ).
- 49 „*Wer einer Thätlichkeit gegen ein Mitglied des landesherrlichen Hauses seines Staats oder gegen den Regenten seines Staats oder während seines Aufenthalts in einem Bundesstaate einer Thätlichkeit gegen ein Mitglied des landesherrlichen Hauses dieses Staats oder gegen den Regenten dieses Staats sich schuldig macht, wird mit Zuchthaus nicht unter fünf Jahren oder mit Festungshaft von gleicher Dauer, in minder schweren Fällen mit Zuchthaus bis zu fünf Jahren oder mit Festungshaft von gleicher Dauer bestraft.*“

Руски законодавац казном принудног рада у трајању до осам година кажњава све чланове злочиначких удружења створених ради вршења кривичних дела убиства чланова царске династије (§ 102),⁵⁰ док југословенски законодавац појединце или заједнице формиране са овим циљем кажњава робијом или заточеништвом до 5 година (§ 96). Немачки законодавац казном затвора до 5 година кажњава организације основане са циљем убиства цара (§ 83).⁵¹ У Руској империји се ова казна најчешће односила на прогон у Сибир на принудни рад. Овакве мере нису неоправдане, обзиром на велики број антидржавних и револуционарно опредељених организација. Неке од тих организација директни су кривци за убиство цара Александра II Романова, као и велики број неуспелих атентата на цара Александра III Романова.⁵²

Након ових почетних одредби, следе одредбе које се односе на опстанак државе и њеног унутрашњег уређења, како у мирнодопском периоду (§ 101–103) тако и за време ратног сукоба (§ 104–126). Тежа дела против опстанка државе називају се издаја, а тежа дела против унутрашњег уређења државе зову се велеиздаја.⁵³ У законнику се не наводи дефиниција издаје и велеиздаје, али се може закључити да је разлика да ли се деликт начини у миру или у време ратног сукоба.

Југословенски законик чланом 102. робијом кажњава лице које државне тајне, исправе и извештаје од националног интереса одаје страниј сили. Руски законик чланом 111. казном затвора до 8 година кажњава лица која држави која није у рату са Русијом достави документа, планове и информације која требају да се чувају као државна тајна. Законодавци овде кажњавају лица која у мирнодопском периоду делују у корист странаца.⁵⁴

50 „Виновный въ участіи въ сообществѣ, соствившемся для учинені иѣжжако ирестіуления, сѣиашею 100 иредумоирѣннаго, наказываеіся: каіоріоу на срокѣ не свѣше восьми лѣтъ.“

51 „Haben Mehrere die Ausführung eines hochverrätherischen Unternehmens verabredet... so werden dieselben mit Zuchthaus nicht unter fünf Jahren oder mit Festungshaft von gleicher Dauer bestraft.“

52 Казна прогона у Сибир била је честа у време Руске империје. Наиме, казна прогона у Сибир јавља се још крајем XVI века, када су на прогон осуђени преступници повезани са убиством царевића Димитрија 1593. године. У Сибир су махом прогањани политички преступници (учесници устанака и антивладних демонстрација, шпијуни и издајници). Почетком 1830-их година у Сибир је послато преко 100.000 преступника, а крајем XIX века у Сибиру се налазило преко 300.000 осуђеника. Сысоев А.А. „Сибирское общество в контексте пенитенциарной политики Российского самодержавия“, *Сибирская ссылка, Сборник научных сѣиашей*, 5 (17)/2009, 110–111. (<http://www.ottisk-irk.ru/ckfinder/userfiles/files/ССылка№17.pdf>, приступљено 15. децембра 2021. године)

53 Д. Лазић, 7.

54 „Виновный въ ойубликовані или въ сообщені иравишельству или аіеніу иносѣираннаго іосударствѣ, не находящаіося въ войнѣ съ Россіею, илана, рисунка,

Међу почетним одредбама које се односе на кривична дела учињена током рата налазе се чланови који санкционишу преступнике који изазову рат у сарадњи са владом неке стране државе, појединце који ступе у службу непријатељске војске, потпомажу непријатеља у његовим офанзивама, одају војне податке или нацрте стратешки битних локација.

Југословенски законик, слично законцима који су му били узор, затворском казном кажњава оне који ступе у контакт са страним владама у циљу проузроковања рата против Краљевине („Ко са владом стране државе или њеним поузданицима ступи у односе да проузрокује рат против Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, или побуну у самој држави у интересу стране државе, казниће се робијом до десет година. Ако је услед тога наступио рат или побуна, учинилац ће се казнити вечитом робијом“, § 104). Ово кривично дело немачки законик описује у члану 87. („Немац који ступи у контакт са страном владом да би је навео да крене у рат против Немачког рајха биће кажњен за издају затвором од најмање пет година и, ако је рат избио, доживотним затвором“),⁵⁵ а норвешки у члану 84. („Свако ко противправно изазове или допринесе изазивању рата или непријатељства у Норвешкој или било којој држави савезници Норвешке у време рата, кажњава се казном затвора од најмање 5 година, или казном затвора од 5 година до доживотне казне затвора“).⁵⁶

За лице које служи у непријатељској војсци у време рата предвиђена је затворска казна и у југословенског законика („Држављанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца који се у време рата, што се против Краљевине или њених савезника води, прими службе у непријатељској војсци или у њој и даље остане и ако на то није присиљен, казниће се робијом до петнаест година. Ако је такав држављанин учествовао и у самом рату као борац казниће се смрћу или вечитом робијом,“ § 105) – и у немачком законика („Немац који ступи у службу у непријатељској војсци током рата који је избио против Немачког рајха и носи оружје против Немачког рајха или његових савезника, кажњава се за издају доживотном казном затвора. Немац који

документија, койиу съ оныхъ или свѣдѣнїя, койорые долженстївовали, въ видахъ внѣшней безопасности Россїи, хранииъся въ тайнѣ отъ иностраннаго іосударстїва, наказываеиъся: кайорїюу на срокъ не свыше восьми свѣтъ.“

55 „Ein Deutscher, welcher sich mit einer ausländischen Regierung einläßt, um dieselbe zu einem Kriege gegen das Deutsche Reich zu veranlassen, wird wegen Landesverraths mit Zuchthaus nicht unter fünf Jahren und, wenn der Krieg ausgebrochen ist, mit lebenslänglichem Zuchthaus bestraft.“

56 „Den, som rettsstridig bevirker eller medvirker til, at Norge eller med Norger under en udbrudt krig forbunden stat paaføres krig eller fiendtligheder, straffes med hefte i mindst 5 aar eller med fængsel fra 5 aar indti paa livstid.“

је претходно био у страниј војсци, а у истој остане и после избијања рата и носи оружје против Немачког рајха и његових савезника биће кажњен затвором од две до десет година због издаје или новчаном казном,“ § 88)⁵⁷ – и у норвешком законику („Казном затвора од најмање 3 године, кажњава се лице које против Норвешке носи оружје, или који у току рата који се против Норвешке води, имајући у виду такву ситуацију, пружа помоћ непријатељу током рата,“ § 86).⁵⁸ Руски законик овакве преступнике кажњава казном тешког рада без назначеног рока („Руски држављанин који се придружи непријатељској војсци, или након избијања рата непријатељску војску не напусти, кажњава се тешким радом без назначеног трајања,“ члан 109).⁵⁹

Наш законодавац чланом 108. робијом кажњава преступнике који у време рата војсци Краљевине нанесу штету тиме што онеспособе њено кретање и напредовање, непријатељу одају положаје утврђења, магацина оружја и других војних локација, као и мостова, телекомуникационих мрежа, или ко потпомогне њихов прелазак у руке непријатеља. Занимљиво је и постојање нехатног облика овог кривичног дела, што даје ширу кривичноправну заштиту. Лакше се кажњава ова врста издаје ако је учињена нехатно (на пример, због лакоумислености, брбљивости, пијаног стања), наводи Тома Живановић позивајући се на § 102. и 103. (иако кривично дело у члану 108. подразумева одавање војних тајни непријатељу током ратног сукоба, а кривична дела из 102. и 103. се односе на деловање у корист странаца током мирнодопског периода).⁶⁰ Како наводи Тома Живановић, „нехатно извршење овог дела не сме се претпоставити, јер презумпција

57 *„Ein Deutscher, welcher während eines gegen das Deutsche Reich ausgebrochenen Krieges im feindlichen Heere Dienste nimmt und die Waffen gegen das Deutsche Reich oder dessen Bundesgenossen trägt, wird wegen Landesverraths mit lebenslänglichem Zuchthaus oder lebenslänglicher Festungshaft bestraft. Ein Deutscher, welcher schon früher in fremden Kriegsdiensten stand, wird, wenn er nach Ausbruch des Krieges in denselben verbleibt und die Waffen gegen das Deutsche Reich oder dessen Bundesgenossen trägt, wegen Landesverraths mit Zuchthaus von zwei bis zu zehn Jahren oder mit Festungshaft von gleicher Dauer bestraft.“*

58 *„Med hefte i mindst 3 aar eller med fængsel fra 3 aar indtil paa livstid straffes den, som retsstridig bærer vaaben mod Norge, eller som under en krig, hvori Norge deltager, eller med saadan krig for øie yder fienden bistand i raad eller daad eller svækker Norges eller nogen med Norge forbunden stats stridsevne.“*

59 *„Россійскій подданный, виновный во всійуилении въ войско заведомо нейприятелиское или въ невыбытїи из онаіо, наказываеітся: кайіорїоу безъ срока.“*

60 Т. Живановић, *Научни и практични коментар*, 255–256.

§ 102. Робијом ће се казнити:

1. Ко тајне државне или исправе или извештаје за које зна да се у интересу државе тајности чувају, издао или саопшти страниј власти или њеним позданицима или их објави;

субјективне виности није допуштена у науци и законодавству. Потребни су докази, да је заиста постојала неопрезност, немарност од стране извршиоца“. Кривични законик Краљевине Норвешке, пак, затворском казном до 2 године кажњава лица која за време рата јавно саопштава планове војних операција норвешке војске (§ 92),⁶¹ и казном од 1 до 10 година кажњава лица која другој држави открију било коју информацију која је предвиђена да се чува у тајности ради безбедности Краљевине у односу на друге државе (§ 90).⁶² Немачки законик доживотном робијом кажњава лица која током рата непријатељу одају планове утврђења, наговарају војнике да пређу на непријатељску страну и у посед непријатеља доведу утврђења, мостове, бродове, оружарнице и магацине или у циљу помоћи непријатељу униште или неупотребљивим учине саобраћајнице (§ 90).⁶³

2. Ко на штету Краљевине Југославије уништи, преиначи или прикрије исправе или доказе о ком правном односу Краљевине према којој страни држави или направи лажне исправе и тиме доведе у опасност интересе Краљевине Југославије.

Ако је које од ових дела учинио из нехата, учинилац ће се казнити затвором.

§ 103. Ко поверени му државни посао са каквом страном владом или њеним опуномоћником сврши на штету Краљевине Југославије казниће се робијом.

Ако је ово дело учинио из нехата учинилац ће се казнити затвором.

- 61 „Den, som i krigstid retsstridig giver offentlige meddelelser om krigsmagten eller krigsføretagender, naar forbud derimod er udstedt, eller som medvirker hertil, straffes med bøder eller med hefte eller fængsel indtil 2 aar.“
- 62 „Den, som retsstridig bevirker eller medvirker til, at noget aabenbares, som bez holdes hemmeligt af hensyn til rigets sikkerhed ligeoverfor anden stat, straffes med hefte eller fængsel indtil 3 aar, men fra 1 aar indtil 10 aar, saafremt hemmeligheden er forraadt til anden stat eller betydelig fare voldt.“
- 63 „Lebenslängliche Zuchthausstrafe trifft einen Deutschen, welcher vorsätzlich während eines gegen das Deutsche Reich ausgebrochenen Krieges:
 1. Festungen, Pässe, besetzte Plätze oder andere Vertheidigungsposten, ingleichen Deutsche oder verbündete Truppen oder einzelne Offiziere oder Soldaten in feindliche Gewalt bringt;
 2. Festungswerke, Schiffe oder andere Fahrzeuge der Kriegsmarine, Kassen, Zeughäuser, Magazine oder andere Vorräthe an Waffen, Schießbedarf oder anderen Kriegsbedürfnissen in feindliche Gewalt bringt oder dieselben, sowie Brücken und Eisenbahnen zum Vortheile des Feindes zerstört oder unbrauchbar macht;
 3. dem Feinde Mannschaften zuführt oder Soldaten des Deutschen oder verbündeten Heeres verleitet, zum Feinde überzugehen;
 4. Operationspläne oder Pläne von Festungen oder festen Stellungen dem Feinde mittheilt;
 5. dem Feinde als Spion dient oder feindliche Spione aufnimmt, verbirgt oder ihnen Beistand leistet, oder;
 6. einen Aufstand unter den Deutschen oder verbündeten Truppen erregt.“

За кривично дело неиспуњења обавезе снабдевања војске Краљевине у време рата, или њених савезника, и ако је тиме изазвана штета војсци, југословенски законодавац предвиђа затворску казну у трајању од најмање 6 месеци, а ако је дело учињено из користољубља починилац се кажњава и новчано до 500.000 динара (§ 112). Норвешки законодавац за ово кривично дело прописао је казну: „Ко у рату прекрши уговор о снабдевању или превозу оружаних снага, или допринесе томе, казниће се затвором од 6 месеци до 4 године, али до 10 година ако је деловао са намером да себи или другоме обезбеди неоправдану корист“ (§ 88).⁶⁴

Лица која покушају да сакаћењем, привремено или стално, ослободе себе или другог, служења војне обавезе, казниће се затвором (§ 119).⁶⁵ Предмет овог кривичног дела је војна обавеза на коју држава има право по члану 7. Закона о устројству војске и морнарице од 6. септембра 1929. године. Војна обавеза је успостављена због војне снаге, на којој почива спољна безбедност државе, те је ово кривично дело у крајњем циљу усмерено против спољне безбедности државе, услед чега је сродно војној издаји.⁶⁶ Норвешки кривични законик каже: „Свако лице које се, са намером да избегне војну службу у Норвешкој, учини неспособним за ту службу сакаћењем или на било који други начин, или ко саучествује у томе да друго лице намерно учини неспособним за војну службу, казниће се затвором у трајању не дужем од једне године“ (§134).⁶⁷

Затвором од две године кажњава се онај ко помогне војнику да побегне из војске, или га наговара да побегне („Ко потпомогне војнику да побегне из војске...казниће се затвором од две године. Истом казном казнити ко наговара или подстрекава војника да побегне из војске“, § 120). Предмет овог кривичног дела је, слично као у члану 119, слабљење војне снаге државе те је усмерено против спољне безбедности. Чланом 134. исти преступ санкционише и норвешки законик („Новчаном казном или притвором или казном затвором до једне године казниће се свако лице које је саучествовало у дезертерству или непријављивању на војну службу лица које је регрутовано у норвешке

64 „Den, som I krigstid misligholder kontrakt angaaende krismagtens forsyning eller berfordring eller medvirker hertil, straffes med fængsel fra 6 maaneder indtil 4 aar, men indtil 10 aar, saafremt han har handlet I hensigt at forskaffe sig eller andre en uberettiget vindind.“

65 „Ко, у намери да себе или другога ослободи стално или привремено од извршења војне обавезе...казниће се затвором.“

66 Д. Лазић, 43.

67 „Den, som i hensigt at unddrage sig sin værnepligt her i landet, ved lemlæstelse eller paa anden made gør sig ubrugbar til krigstjeneste, eller som medvirker til, at nogen I saadan hensigt gør sig ubrugbar til krigstjeneste, straffes med fængsel indtil 1 aar...“

оружане снаге, или саучествовало у томе да изврши било које дело кажњиво војним законом за које може бити казна до 2 године или тежом казном“).⁶⁸ Претходни српски КЗ из 1860. године у члану 102. кажњава затвором до годину дана лице које наговара другога да се не одазове на војну службу („Ко војника или грађанина, кад га закон под барјак позива, подговара да неследује позиву, или да откаже покорност заповедницима, да се казни затвором до годину дана“).

Велики број казни прописаних за ова кривична дела може се у извесној мери ублажити. Суд је члановима 71.⁶⁹ и 72.⁷⁰ овлашћен да ублажи казне. Чланом 71. суд је овлашћен да, користећи француски систем ублажавања казни, а по примеру немачког и руског кривичног законика (али и швајцарског и јапанског законика), допусти ублажавање казне код свих кривичних дела. Законодавац је судовима препустио широку аутономију код одмеравања казне. Довољно је, дакле, да постоји барем једна околност због које по уверењу суда казна треба да се ублажи. Законик је ипак поставио границе које суд не сме да пређе, а такође је одредио и законски минимум приликом изрицања казне код појединих кривичних дела и забранио промену врсте казне. Члан 72. многи кривичари су сматрали једном од најбољих и најважнијих особина Кривичног законика за Краљевину СХС из 1929. године. Михаило Чубински је навео: „ [...] прогласивши да код изванредног и изузетног ублажавања казне суд није везан ни за меру,

68 „...*Med bøder eller med hefte eller fængsel indtil 1 aar strafes den, som medvirker til, at nogen, der staar i norsk krigstjeneste, rommer eller undlader at indfinde sig til krigstjeneste, eller til, at der forøves nogen efter militær lov strafbar handling, der kan medføre 2 aars fængsel eller strengere straf.*“

69 „Ако суд нађе да има једна или више околности због којих казна треба да се ублажи, ублажење се врши овако:

1. ако је за кривично дело прописана смртна казна, место ње долази вечита робија или робија најмање десет година;
2. ако је за кривично дело прописана вечита робија, место ње долази робија најмање седам година;
3. ако је за кривично дело прописана временска казна, чија је најмања мера у закону одређена, она се може спустити до најмање законске мере те врсте казне;
4. ако је за кривично дело прописана временска казна, али без назначења најмање мере, казна се може спустити до најмање законске мере те врсте казне, а место робије се може изрећи строги затвор и место заточеништва и строгог затвора, затвор;
5. код преступа код којих закон прописује затвор или затвор и новчану казну, суд може затвор заменити новчаном казном, ако се циљ казне и овом може постићи.“

70 „Кад закон изричито овлашћује суд да казну ублажи по слободној оцени, суд није везан ни за врсту ни за меру казне која је за кривично дело прописана.“

нити за врсту казне, законодавац није могао допустити, да суд може искористити то право у свим случајевима, где то сматра за потребно, дакле по својем слободном уверењу. Тада би постао излишан чак и казнени законик, јер би се цело кривично правосуђе остваривало само по нахођењу суда, без обзира на жеље и гледиште законодавца. На тај начин би могла доћи судска самовоља и потпуно шаренило у пракси, те би принцип *nulla poena sine lege* изгубио сваки реалан значај. С тога ово право (и то са пуно разлога) додељено је суду само у случајевима, када закон (а нарочито у посебном делу) даје за то суду изрично овлашћење“. Нажалост, законик у посебном делу садржи врло мало случајева где је споменуто изричито овлашћење.⁷¹

Како је Прокламацијом краља Александра I Карађорђевића од 6. јануара 1929. године стављен ван снаге Устав из 1921. године, а држава се нашла у вануставном стању, ова глава законика је носила назив „Кривична дела против опстанка државе и њеног уређења“, а у складу са тадашњим државним уређењем. *Законом о измени и дојуну Кривичној законика* из 1931. године – након што је на снагу ступио Септембарски (Октроисани) устав из 1931. године – промењен је назив ове главе у „Кривична дела против опстанка државе и њеног уставног уређења“.⁷²

4. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ

Према учењу државног права, свака држава се састоји од три елемента, а то су људи (становништво), земљиште (територија) и власт. Држава не може постојати без државне власти, која има право заповедања над људима на основу кога држава прописује извесни поредак који је обавезан за све људе који живе на државној територији.⁷³ Када говоримо о државној власти неизоставан је и појам суверености, као својства државне власти. Сувереност је нужан предуслов вршења државне власти. Најпре је Жан Боден у свом делу *Шести књига о републици* из 1576. године сувереност одредио као независну и највишу власт. Слободан Јовановић је за суверену власт рекао да је

71 М. Чубински, *Научни и практични коментари*, 202–207.

72 М. Анђелковић, 52.

Закон о изменама и допунама у Кривичном законнику, Закону о судском кривичном поступку, Закону о штампи и Закону о извршавању казни лишења слободе, *Службене новине Краљевине Југославије*, број 245 од 20. октобра 1931. године.

73 Д. Лазић, 50.

то она „власт која споља не зависи ни од које друге власти, а унутра је виша од сваке друге власти“.⁷⁴ Сувереност државе у смислу супрематије државне власти подразумева да је та власт највиша у држави и да јој се морају повиновати остале власти, попут власти црква и верских заједница, политичких странака и других политичких удружења, различитих облика економског, професионалног и социјалног удруживања.⁷⁵ Кривична дела против државне власти су стога она која за предмет повређивања имају државну власт, право државе на заповедање и принуду, државну вољу, а повређивање ових добара врши се преко њених органа.

Занимљиво је да се у Кривичном закону за Краљевину СХС из 1929. године, нека кривична дела која начелно припадају кривичним делима усмереним против државне власти налазе и у главама XII (Кривична дела против опстанка државе и њеног уређења) и XIV (Кривична дела против правосуђа). У кривична дела против државне власти, која су дефинисана у глави XIII (Кривична дела против државне власти), спада свако дело управљено против органа државне власти. Али ипак су из главе XIII изузета кривична дела против носилаца државне власти – краља или лица које врши краљевску власт, Народне скупштине и других предвиђених чинилаца државне власти, па су ова дела као најтежа кривична дела, велеиздаја, стављена у главу XII. Извесна дела која по предмету радње у ствари спадају у кривична дела против државне власти издвојена су из ове групе и због своје сродности и целине коју чине са кривичним делим против правосуђа стављена су заједно са овима у главу XIV.⁷⁶

Ко силом или претњом спречи или принуди државног службеника да изврши неку службену радњу, кажњава се затвором (§ 127),⁷⁷ а ако том приликом нанесе повреде државном чиновнику или га злоставља, кажњава се робијом или заточеништвом до 5 година (§ 128).⁷⁸ Норвешки законодавац оваква дела санкционише у члановима 127. и 128. Чланом 127. законодавац затворском казном до 3 годи-

74 Владан Петров, Марко Станковић, *Уставно право*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2020, 161–162.

75 *Ibid.*

76 Д. Лазић, 51.

77 „Ко силом или претњом да ће силу употребити спречи државног службеника или овоме у помоћ придано лице у вршењу службене радње или ко га истим начином принуди на вршење или невршење службене радње, казниће се строгим затвором или затвором.“

78 „Ко при делу из § 127. нанесе повреду тела или здравља... или злоставља државног лица или помоћно лице или се упусти у злостављање државног службеника или помоћног лица... казниће се робијом или заточењем до пет година.“

не, односно до 5 година уколико је лице раније кажњавано за овакво кривично дело, санкционише лица која насилно спрече државног службеника у извршењу службених радњи,⁷⁹ а чланом 128. затвором до једне године, или новчаном казном, кажњава лица која претњом настоје да убеду државног службеника да незаконито изврши неку радњу или пропусти неку радњу службе.⁸⁰ За кривично дело из § 127. потребан је умишљај, које не састоји само у свести да је дело предузето против службеника који врши службену радњу, већ и у намери да га спречи или принуди.⁸¹ Овде је приметно не само готово истоветно законско решење, већ су ова кривична дела нумерисана истим редним бројем у нашем и норвешком законнику, а такође се налазе на почетку главе посвећене злочинима против државне власти (у Кривичном законнику Краљевине Југославије то је глава XIII а у Кривичном законнику Краљевине Норвешке то је глава XII). Немачки законодавац затвором кажњава лица која силом или претњом принуде орган и службено лице да изврши или се уздржи од службене радње.⁸²

Југословенски и немачки законици лице које поломи или оштети службени печат којим власт неку ствар одузима или затвара, кажњавају затворском казном у трајању до шест месеци, а преступник по југословенском законнику може бити кажњен и новачно, казном до 5.000 динара.⁸³

79 „Den, som ved vold søger at formaa en offentlig tjenestemand til at foretage eller undlade en tjenestehandling eller at hindre ham under en saadan, eller som medvirker hertil, straffes med fængsel indtil 3 aar, men indtil 5 aar, naar han tidligere er straffet for en forbrydelse af voldsom art, eller han udfører forbrydelsen i forening med nogen anden.“

80 „Den, som ved trusler eller ved ydelse af eller tilsagn om fordele søger at formaa en offentlig tjenestemand til uretmæssig at foretage eller undlade en tjenestehandling, eller som medvirker hertil, straffes med bøder eller med fængsel indtil 1 aar.“

81 М. Чубински, *Научни и њрактиични коменѝар*, 279.

82 „Wer es unternimmt, durch Gewalt oder Drohung eine Behörde oder einen Beamten zur Vornahme oder Unterlassung einer Amtshandlung zu nöthigen, wird mit Gefängniß bestraft.“

83 Кривични законик Краљевине Југославије, § 134: „Ко скине, сломије или поквари печат којим власт неку ствар затворила или под забрану ставила или избрише знак којим је власт неку ствар нарочито обележила, казниће се затвором до шест месеци или новчано до 5.000 динара.“

Кривични законик Немачког царства, § 136: „Wer unbefugt ein amtliches Siegel, welches von einer Behörde oder einem Beamten angelegt ist, um Sachen zu verschließen, zu bezeichnen oder in Beschlag zu nehmen, vorsätzlich erbricht, ablöst oder beschädigt oder den durch ein solches Siegel bewirkten amtlichen Verschluss aufhebt, wird mit Gefängniß bis zu sechs Monaten bestraft.“ („Ко неовлашћено, намерно разбије, одвоји или оштети службени печат који је ставио орган или службено лице да би закључао, обележио или одузео ствари, казниће се казном затвора до шест месеци.“)

У наредној глави, XIV, која се односи на кривична дела против правосуђа, законодавац ни у једном члану не наводи кривично дело незаконите промене устава. Кривични законик из 1860. године, који је претходио овом, предвиђао је затворску казну у трајању од 20 година за свакога ко покуша да промени устав или законе („Да се казни заточеништвом до 20 година онај ко предузме или покуша да целокупност Србије поремети, или да насилним начином промени уставне и основне законе земаљске установе“, § 86). Такође и законници-узори таква кривична дела санкционишу затворским казнама. Према норвешком законнику: „Свако лице које покуша да изврши било какву промену устава Норвешке на незаконит начин, или је саучесник, биће кажњен затворском казном у трајању од најмање 5 година“ (§ 98).⁸⁴ Немачки законодавац ово кривично дело класификује као велеиздају и кажњава казном доживотног затвора (§81).⁸⁵ Разлог за ову разлику у југословенском законнику је чињеница да је у време његовог доношења, Краљевина Југославија била под личним режимом краља Александра I Карађорђевића, који је 6. јануара 1929. године распустио Народну скупштину и укинуо Устав Краљевине из 1921. године.

Законик у форми у којој је донет није био дугог века. По завршетку личног режима краља Александра – краљево даривање новог устава 3. септембра 1931. године (такозваног Септембарског или Октроисаног устава) и поновно враћање државе у парламентарне токове условили су и доношење законских промена. Тако је 9. октобра 1931. године, свега месец дана по доношењу Септембарског устава, донет *Закон о изменама и допунама у Кривичном законнику, Закону о судском кривичном поступку, Закону о штампи и Закону о извршавању казни лишења слободе*,⁸⁶ којим је Кривични законик из 1929. године претрпео извесне измене у погледу одредби које су прописивале врсту и висину кривичних санкција.

84 „Den, som doger at bevirker eller at medvirke til, at rigets statsforfatning ved ulovlige midler forandres, strafes med hefte i midset 5 aar.“

85 „Wer außer den Fällen des §. 80. es unternimmt:
...die Verfassung des Deutschen Reichs oder eines Bundesstaats oder die in demselben bestehende Thronfolge gewaltsam zu ändern...
wird wegen Hochverraths mit lebenslänglichem Zuchthaus oder lebenslänglicher Festungshaft bestraft.“

86 Закон о изменама и допунама у Кривичном законнику, Закону о судском кривичном поступку, Закону о штампи и Закону о извршавању казни лишења слободе, *Службене новине Краљевине Југославије*, број 245 од 20. октобра 1931. године.

Кривичар и криминолог Михаило Чубински у свом делу *Научни и љактиични коменѿар Кривичној законика Краљевине Јуѿславије* наводи да брзо новелирање Кривичног законика мотивисано чињеницом да се законик у пракси показао у неким погледима као незгодан, издат са штампарским грешкама – али и нужношћу усаглашавања са новим уставом. Аутор такође наводи да је комисија која је извршила новелирање законика, унела у њега корисне измене и допуне, које су због хитности поступка учињене само делимично.⁸⁷

5. ЗАКЉУЧАК

Након анализе Кривичног законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца од 27. јануара 1929. године, са посебним освртом на део законика посвећен кривичним делима против опстанка државе и њеног уређења и кривичним делима против државне власти – јасно се може закључити да је овај законик рађен пре свега на основу два предлога кривичног законика, оног из 1926. године и претходног из 1911. године, али и да садржи велики број правних транспланата доспелих из аката-узора попут Кривичног законика Немачког царства из 1871. године, Кривичног законика Краљевине Норвешке из 1902. године и Кривичног законика Руске империје из 1903. године. Спајање и преплитање норми преузетих из страних законика са нормама садржаним у предлозима кривичног законика из 1911. и из 1926. године, и са системом трипартиције Томе Живановића, чини југословенски кривични законик једним од најмодернијих и најбољих кривичних законика тог периода.

Приметно је да је краљ Александар I Карађорђевић завођењем личног режима, у себи сконцентрисао извршну и законодавну власт, и искористио ситуацију у којој није постојала Народна скупштина – која је у извесној мери кочила и успоравала доношења нових закона и прописа – и држави подарио дугоочекивани кривични законик. Тиме је краљ у првих месец дана свог личног режима решио дугогодишњи проблем унификације кривичног права, који је мучио Краљевину још од тренутка њеног рађања децембра 1918. године. Краљ је 27. јануара 1929. године, уз мање модификације, озаконио Предлог Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца из 1926. године и држави подарио јединствени кривични законик.

Може се претпоставити да није случајно донета одлука о преузимању правних транспланата баш из кривичних законика наведених држава, већ да је то била свесна одлука аутора који су радили

87 М. Чубински, *Научни и љактиични коменѿар*, 23.

на будућем југословенском кривичног законнику, обзиром да су аутори југословенских, а претходно и српских кодификација, законска решења често преузимали из страних правних аката. Наиме, и претходни *Казнијелни законик* Србије из 1860. године у великој мери се ослањао на пруски грађански законик и друге германске кодификације, док се *Пројекат Казненог законика за Краљевину Србију* из 1910. године са изменама и допунама из 1911. године у великој мери ослањао на законска решења кривичних законика Краљевине Норвешке и Руске империје. Може се закључити да је трансплантација правних норми у области кривичног права честа у српској правној традицији.

У нешто више од 40 чланова, колико садрже главе XII и XIII Кривичног законика Краљевине Југославије из 1929. године, правни транспланти се јасно могу уочити у 12 чланова. Најприсутнији су мотиви из норвешког законика (који су присутни у 8 чланова), затим из немачког (у 6 чланова), и напослетку руског (у 4 члана). Дакле, правни транспланти из аката-узора чине готово 25% одредаба описаних у главама XII и XIII. Поред сличних законских решења, може се приметити и готово иста језичка формулација у одређеним члановима. Постоји и пример истоветног нумерисања одређених чланова у нашем законнику и акту-узору (чланови 127. и 128. у југословенском и норвешком законнику).

Приметно је да су строжа законска решења преузимана из германске и руске правне традиције, а да су блажа, либералнија решења преузета из норвешке правне традиције. Тако је кажњавање преступника смртном казном, робијом или дугом затворском казном, које је и пре било познато српском казненом систему, било својствено конзервативнијим правним системима, док је Норвешка, која је била доста либералнија од осталих држава, смртну казну престала да практикује још почетком XX века и почела са кажњавањем затвором и за најтежа кривична дела, попут убиства суверена, шпијунаже и слично. Често запрећена смртна казна у југословенском кривичном законнику сматра се једном од његових мана и недостатака.

Иако је овај законик преузео велики број правних трансплантата из страних законика, његова основа су били *Предлој Казненог законика за Краљевину Србију* из 1911. године (који је у представљао полазну тачку и извор новог законика) и радна верзија *Предлоја Казненог законика за Краљевину Срба, Хрваџа и Словенаца* из 1926. године, који је уз допуне и измене проглашен *Кривичним закоником Краљевине Срба, Хрваџа и Словенаца* 1929. године, чиме је настављена традиција српског кривичног права.

БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗВОРИ:

- Almindelig borgerlig Straffelov af 22 de mai 1902 og Lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttræden*, Det norske aktieforlag, 1902. (<https://www.nb.no/items/b117c3de3fcc4285cd6d648259070a64?page=137&searchText=almindelig%20borgerlig%20straffelov>, приступљено 24. децембра 2021. године)
- Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich* ([https://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetzbuch_für_das_Deutsche_Reich_\(1871\)](https://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetzbuch_für_das_Deutsche_Reich_(1871))), приступљено 28. новембра 2021. године)
- Закон којим се стављају на снагу и уводи у живот Кривични законик, Законик о судском кривичном поступку и Закон о извршавању казни лишења слободе, *Службене новине Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, бр. 47 од 26. фебруара 1929. године
- Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави, *Службене новине Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, бр. 170А од 3. августа 1921. године
- Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави, *Службене новине Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, бр. 6 од 06. јануара 1929. године.
- Закон о изменама и допунама у Кривичном законнику, Закону о судском кривичном поступку, Закону о штампи и Закону о извршавању казни лишења слободе, *Службене новине Краљевине Југославије*, број 245 од 20. октобра 1931. године
- Казнијелни законик за Књажевсјиво Србију*, у Правитељственој печатњи, Београд, 1860.
- Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, број 33 од 9. фебруара 1929. одине.
- Новое уоловное уложение, Высочайше уйтвержденное 22 марта 1903 года* (<https://library6.com/books/553030.pdf>, приступљено 28. новембра 2021. године)

ЛИТЕРАТУРА:

- Милица Анђелковић, *Шестијануарска диктатура и Кривични законик Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, мастер рад, Универзитет у Нишу – Правни факултет, Ниш 2018.
- Алан Вотсон, *Правни трансланти. Присуј ујоредном йраву*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2010.

- Бранислав Глигоријевић, *Парламент и политичке странке у Југославији (1919–1929)*, Институт за савремену историју, Народна књига, Београд 1979.
- Гордана Дракић, „Шестојануарска диктатура и правна држава“, Зборник радова *Владавина права и правна држава у региону*, Источно Сарајево 2014, 780–792.
- Тома Живановић, *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Штампарија „Гундулић“, Београд 1935.
- Милош Кнежевић, „Рад на унификацији материјалног кривичног права Краљевине СХС – Од пројекта из 1910. године до предлога Казненог законика из 1926. године“, *Весник правне историје – Herald of Legal History* 1/2020, 165–230.
- Драгослав Лазич, *Кривични законик од 27. јануара 1929. године са изменама и допунама од 9. октобра 1931. године. II књига, посебни део*, Штампарија Владете С. Јанићијевића, Београд 1934.
- Зоран С. Мирковић, *Српска правна историја*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2019.
- Владан Петров, Марко Станковић, *Уставно право*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2020.
- Вера Борисовна Романовская, Сергей Леонидович Рогов, „Политические преступления по уголовному уложению 1903 года“, *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского* 3/2007, 183–187.
- Никола Селаковић, *Душанов законик и правни трансиланији*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2007.
- Александр Александрович Силкин, „Внутриполитическое развитие Югославии в 1930-е годы“, К. В. Никифоров, А. И. Филимонова, А. Л. Шемякин (ред.), *Югославия в XX веке, Очерки политической истории*, Индрик, Москва 2011, 265–290.
- А. А. Сысоев, „Сибирское общество в контексте пенитенциарной политики Российского самодержавия“, *Сибирская ссылка, Сборник научных статей*, 5 (17)/2009, 108–123.
- Михаило Чубински, *Проблем изједначења права у уједињеном Краљевству СХС и основне одредбе Пројекта српског казненог законика*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд 1921.
- Михаило Чубински, *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије*, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д, Београд 1934.

Dušan B. JOVIĆ*

CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE STATE IN
THE CRIMINAL CODE OF THE KINGDOM OF
YUGOSLAVIA FROM JANUARY 27, 1929.

Summary

After the unification of Serbs, Croats and Slovenes into the first South Slavic state – the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes – in 1918, a challenging task was set before the elected leaders of the newly born state – the unification of the legally heterogeneous state. Shortly after the unification, the work on solving the problem of legal particularism of the state began. The early 1920s saw the beginning of the work on the creation of a unique Criminal Code that would be valid throughout the Kingdom, which got its first Criminal Code only at the end of that decade – on January 27, 1929.

As a base for creating the Criminal Code, the authors took suggestions from criminal codes from 1911 and 1926, but also from some of the best codes of that era – the Criminal Code of the Second German Reich from 1871, the Criminal Code of the Kingdom of Norway from 1902, and the Russian empire's Criminal Code from 1903. Special attention will be given to detecting law transplants which were transferred from those codes into the criminal legislation of the Kingdom.

The paper will also pay particular attention to criminal offenses against the state, such as criminal offenses against the survival of the state and its government regulations, and criminal offenses against the government itself.

Key words: *The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (Yugoslavia). – Criminal law. – Criminal code. – Criminal offenses against the state. – Legal transplants.*

Рад приспео / Paper received: 21.6.2022.

Прихваћен за објављивање / Accepted for publication: 25.6.2022.

* First year student of undergraduate studies of law at the University of Belgrade Faculty of Law, dusanjoviccc@gmail.com